

سیرشناهه : پورآذر نیرو ۱۳۶۹

عنوان و نام پدیدآور : حمایت از محیط‌زیست در اسناد حقوق بشر و فقه اسلامی / نویسنده نیرو پورآذر.

مشخصات نشر : قم: انتشارات حقوق اسلامی، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهري : ۱۲ ص.

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۱۶۸۱۴۸-۹۰۰۰۳

و ضمیعت فهرست نویسی : نیرو

موضوع : حفاظت محیط زیست -- جنبه های مذهبی -- اسلام

Environmental protection -- Religious aspects -- Islam

موضوع : طبیعت -- جنبه های مذهبی -- اسلام

Nature -- Religious aspects -- Islam

موضوع : حقوق بین‌الملل محیط زیست

Environmental law, International

موضوع : مسؤولیت ناوش از خسارت‌های زیست محیطی -- جنبه های مذهبی -- اسلام

Liability for environmental damages -- Religious aspects -- Islam

موضوع : حقوق بین‌الملل بشر دوستانه

Humanitarian law

موضوع : حقوق محیط زیست

Environmental law

BP ۲۲۰/۱۰۵

رده بندی کنگره : ۲۹۷/۴۸۳

رده بندی دیوبیسی : ۷۳۰۶۷۹۱

نشانه کتابشناسی ملی

عنوان کتاب: حمایت از محیط‌زیست در اسناد حقوق بشر و فقه اسلامی

نویسنده: نیرو پورآذر

ناشر: حقوق اسلامی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹

تیراز: یکصد نسخه

قیمت: ۳۰/۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۶۸-۱۴۸-۹

مرکز نشر و پخش: قم - خیابان ارم - پاساز قدس - طبقه همکف - پلاک ۹۱

تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۴۴۲۰۰

کلیه حقوق برای نویسنده محفوظ است.

هرگونه برداشت جهت تهیه کتاب، جزو، CD، قابل الکترونیکی، انتشار، بازنویسی، گهی،

تکثیر، اسکن و PDF، شرعاً و قانوناً با ذکر مرجع مجاز نیست.

شرعاً و قانوناً با ذکر مرجع مجاز نیست.

حمایت از محیط زیست

در اسناد حقوق بشر و فقه اسلامی

نویسنده: نیر پور آذر

مقدمه

پیشکاه مقدس آقا ولی عصر عَلَيْهِ السَّلَامُ وَسَلَامٌ عَلَىٰهُ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَىٰهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ که واطھی همدی خیر و نیکی، الامام بخش
فیض و رحمت و امید بخش حیات و جاوداگنی می باشد.

فهرست مطالب

فصل اول: تعاریف مفاهیم عمومی

۱۵	- مفهوم شناسی و اهمیت محیط‌زیست .....
۱۵	۱-۱- مفهوم شناسی عناصر تحقیق .....
۱۵	۱-۱-۱- تعریف محیط‌زیست .....
۱۵	۱-۱-۱-۱- تعریف لغوی .....
۱۶	۱-۱-۱-۲- تعریف اصطلاحی .....
۱۸	۱-۱-۲-۱- تعریف آلدگی محیط‌زیست .....
۲۱	۱-۲-۱- اهمیت محیط‌زیست در اسلام و حقوق بین‌الملل .....
۲۱	۱-۲-۲- اهمیت محیط‌زیست در اسلام .....
۲۵	۱-۲-۲-۱- اهمیت محیط‌زیست در حقوق بین‌الملل .....
۲۷	۲- عناصر محیط‌زیست .....
۲۸	۲-۱- عناصر بی‌جان محیط‌زیست .....
۲۸	۲-۱-۱- آب .....
۳۲	۲-۱-۲- هوا .....
۳۳	۲-۱-۲-۱- منابع طبیعی آلدگی هوا .....
۳۳	۲-۱-۲-۱-۱- طوفان و گرد و غبار صحراء .....
۳۳	۲-۱-۲-۱-۲- دود و خاکستر آتش سوزی‌های جنگل .....
۳۳	۲-۱-۲-۱-۳- املال موجود در هوا .....
۳۳	۴-۱-۲-۱-۱- ضایعات آتش فشانی .....
۳۴	۵-۱-۲-۱-۲- شهاب سنگ‌ها .....

۶-۱-۲-۱-۶- منابع گیاهی و حیوانی	۳۴
۶-۱-۲-۲- منابع مصنوعی آلودگی هوا.....	۳۴
۲-۱-۱- دود ناشی از سوخت انواع وسایل حمل و نقل زمینی، ریلی، هوایی و دریایی.....	۳۴
۲-۱-۲-۲- احتراق در منابع ثابت	۳۴
۲-۱-۲-۳- کارخانجات صنعتی	۳۴
۲-۱-۲-۴- سوزاندن زباله	۳۴
۲-۱-۲-۵- متفرقه (آتش سوزی جنگل ها، تبخیر بنزین در اتومبیل، حوادث آتش سوزی و غیره)	۳۴
۲-۱-۳- خاک	۳۵
۲-۲- عناصر جان دار محیط زیست	۳۸
۲-۲-۱- گیاهان و مزارع	۳۸
۲-۲-۲- جذب پرتوها	۳۹
۲-۲-۳- جذب گرد و غبار	۳۹
۲-۲-۴- تولید اکسیژن هوای مورد نیاز انسان	۳۹
۲-۲-۵- تولید فیتونسید	۴۰
۲-۲-۶- تعدیل آب و هوا	۴۰
۲-۲-۷- کاهش آلودگی صوتی	۴۱
فصل دوم: حمایت از محیط زیست در فقه اسلامی	
۱- آب	۴۶
۲- هوا.....	۴۸
۳- خاک	۵۰
۴- گیاهان و مزارع.....	۵۴

۵۴.....	۱-۴- گیاهان و مزارع به هنگام وضعیت غیرجنگی .....
۵۶.....	۲-۴- گیاهان و مزارع در وضعیت بعد از جنگ .....
۵۶.....	۳-۴- گیاهان و مزارع در وضعیت جنگ و مخاصمات مسلحانه .....
۵۷	۱-۳-۴- دیدگاه فقهای امامیه .....
۵۸	۲-۲-۴- دیدگاه فقهای اهل سنت .....
۵۸	۱-۲-۳-۴- موارد جواز تخریب .....
۵۹.....	۲-۲-۳-۴- موارد ممنوعیت تخریب .....
۵۹.....	۳-۲-۳-۴- تخریب بدون ضرورت .....
۶۰.....	۵- حیوانات .....
۶۱.....	۱-۵- اهمیت حیوانات از منظر اسلام .....
۶۱.....	۱-۱-۵- شعور و حشر حیوانات .....
۶۲.....	۲-۱-۵- منافع حیوانات .....
۶۳	۲-۵- حمایت از حیوانات در فقه اسلامی .....
۶۳	۱-۲-۵- حفظ حق حیات .....
۶۴.....	۱-۱-۲-۵- کشتن حیوانات جهت خوردن .....
۶۶	۲-۱-۲-۵- کشتن حیوانات جهت دفع ضرر .....
۶۷	۳-۱-۲-۵- کشتن حیوانات به دلیل ضرورت اهم (در جنگ و درگیری) .....
۶۹.....	۲-۲-۵- لزوم تأمین نفقة .....
۷۱.....	۳-۲-۵- ممنوعیت تعدیب حیوانات .....
فصل سوم: حمایت از محیط‌زیست در اسناد حقوق بشر	
۷۶.....	۱- اسناد و متون حمایت از محیط‌زیست .....
۷۶.....	۱- بیانیه کنفرانس سازمان ملل درباره انسان و محیط‌زیست (استکهلم ۱۹۷۲) .....
۷۸.....	۲-۱- منشور جهانی طبیعت ۱۹۸۲ .....
۷۹	۳-۱- معاهده‌ی ریو در خصوص محیط‌زیست ۱۹۹۲ .....

۴-۱- مقررات و قوانین حقوق بشردوستانه	۸۰
۱-۴-۱- حمایت عام از محیط زیست در اسناد حقوق بشردوستانه	۸۱
۲-۴-۱- حمایت خاص از محیط زیست در اسناد حقوق بشردوستانه	۸۳
۱-۲-۴-۱- پروتکل الحاقی اول کنوانسیون ژنو ۱۹۷۷	۸۴
۲-۲-۴-۱- کنوانسیون انمد ۱۹۷۶	۸۵
۲- کنوانسیون های بین المللی حمایت از محیط زیست	۸۷
۱-۲- کنوانسیون های حمایت از آب ها و دریاهای	۸۷
۱-۱-۲- کنوانسیون تالاب های رامسر ۱۹۷۱	۸۷
۲-۱-۲- کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از دفع مواد زائد و دیگر مواد	۱۹۷۲
۳-۱-۲- کنوانسیون بین المللی جلوگیری از آلودگی ناشی از کشتی ها (کنوانسیون مارپول) ۱۹۷۸-۱۹۷۳	۹۰
۴-۱-۲- کنوانسیون حفاظت محیط زیست دریایی دریای خزر ۲۰۰۳	۹۱
۲-۲-۲- کنوانسیون های حمایت از هوا	۹۲
۱-۲-۲- کنوانسیون وین برای حفاظت از لایه اوزون ۱۹۸۷	۹۲
۲-۲-۲- کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد تعییرات آب و هوا (۱۹۹۲)	۹۳
۳-۲- کنوانسیون های حمایت از خاک ها	۹۴
۱-۳-۲- کنوانسیون بیابان زدایی نایروبی - کنیا ۱۹۷۷	۹۴
۲-۳-۲- کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با بیابان زایی در کشورهایی که به طور جدی با خشک سالی و یا بیابان زایی مواجه می باشند- به ویژه در آفریقا (پاریس)	۹۵
۴-۲- کنوانسیون های حمایت از تنوع زیستی	۹۵
۱-۴-۲- کنوانسیون تجارت بین المللی گونه های گیاهی و جانوری در معرض انقراض	۹۶
	۱۹۷۳

۲-۴-۲- کنوانسیون حفاظت از گونه‌های مهاجر وحشی ۱۹۷۹ ..... ۹۷
۳-۴-۲- کنوانسیون تنوع زیستی ۱۹۹۲ ..... ۹۷
فصل چهارم: ره آوردهای فقه اسلامی و استناد حقوق بشر در حمایت از محیط‌زیست
۱- ره آوردهای فقه اسلامی در حمایت از محیط‌زیست ۹۹
۱-۱- ترسیم حقوق و تکالیف انسانی در برابر محیط‌زیست ۱۰۰
۱-۱-۱- حقوق انسانی در برابر محیط‌زیست ۱۰۲
۱-۱-۱-۱- حق همگانی بودن محیط‌زیست سالم ۱۰۳
۱-۱-۱-۲- تحت تسخیر انسان بودن محیط‌زیست ۱۰۶
۱-۱-۱-۳- تکلیف انسانی در برابر محیط‌زیست ۱۰۹
۱-۱-۲- تبیین اهمیت و ارزشمندی محیط‌زیست ۱۱۵
۱-۱-۲-۱- هدف دار بودن آفریش ۱۱۶
۱-۱-۲-۲- وجود تعادل و توازن بین عناصر محیط‌زیست ۱۱۹
۱-۱-۲-۳- شناخت خدا از طریق عناصر محیط‌زیست ۱۲۳
۱-۱-۲-۴- شعور و حشر عناصر زندگی محیط‌زیست ۱۲۶
۲- ره آوردهای استناد بین‌المللی در حمایت از محیط‌زیست ۱۲۹
۲-۱- صیانت از محیط‌زیست ۱۳۰
۲-۱-۱- گسترده‌ی بین‌المللی یافتن محیط‌زیست ۱۳۱
۲-۱-۱-۱- اعلامیه‌ی استکهلم: ۱۳۴
۲-۱-۱-۲- منشور جهانی طبیعت: ۱۳۵
۲-۱-۱-۳- پیش طرح سومین میثاق بین‌الملل حقوق همبستگی ۱۳۶
۲-۱-۲- جلوگیری از تعدیات انسانی ۱۳۷
۲-۲- توسعه‌ی پایدار ۱۴۳
۲-۲-۱- مفهوم توسعه‌ی پایدار ۱۴۵
۲-۲-۲- استناد حمایتی توسعه‌ی پایدار ۱۴۶

۱۴۶	۱-۲-۲-۲-۱- کنفرانس محیط زیست و توسعه
۱۴۷	۲-۲-۲-۱-۱- محيط زیست
۱۴۹	۲-۲-۱-۲-۲-۱- اصول اقتصادی
۱۵۰	۲-۲-۱-۲-۱-۳- اصول اجتماعی
۱۵۱	۲-۲-۱-۴- اصول صلح
۱۵۱	۲-۲-۲-۲- کنفرانس ژوهانسبرگ
۱۵۳	سراجام
۱۵۵	فهرست منابع

پیش گفتار

حقوق بشر انسان را تنها به اعتبار این که انسان است دارای حقوق و آزادی هایی می شناسد که همه ای انسان ها به طور برابر باید از آن بهره مند شوند، در واقع حقوق بشر استانداردی است برای فرموله کردن زندگی اجتماعی به نحوی که عدالت، آزادی، کرامت انسانی و منافع انسان در روابط اجتماعی بدون تبعیض و منصفانه برای همه تأمین شود. حقوق بشر که برای هر کس یک حمایت حقوقی جامع را تضمین می کند مسلمان واجد ارزش ذاتی است؛ اما برای تحقق این ارزش ذاتی باید ظرف اجتماعی مناسب موجود باشد، این ظرف اجتماعی مناسب در عرصه‌ی بین‌المللی اسناد بین‌المللی می باشد.

حقوق بشر نیز در عرصه‌ی بین‌المللی در قالب اسناد و معاهدات بین‌المللی صورت بندی می گردد. مهم‌ترین اسنادی که مبنای استنادی برای حقوق بشر فراهم می آورند، منشور جهانی حقوق بشر نامیده می شود که مشتمل بر اعلامیه جهانی حقوق بشر و دو معاهده‌ی «میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی» و «میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی» است. در ادامه‌ی سیر تاریخی اسناد حقوق بشری، دسته سومی از حقوق بشر نیز با عنوان حقوق همبستگی مطرح کرده‌اند که ناظربه مسائلی چون توسعه، محیط‌زیست، صلح و میراث مشترک بشری است که بعد از شناساندن حق بر محیط‌زیست سالم، قواعد و مقرراتی را در خصوص حمایت از محیط‌زیست مورد شناسایی قرار داده و پایه و مبنای تدوین اسناد و معاهده‌های دیگر شده است.

از سوی دیگر اسلام به عنوان دینی مأموری زمان و مکان، حاوی مفاهیم و تعالیمی

کامل در خصوص چگونگی مواجهه و هماهنگی با پدیده‌های زیست‌محیطی می‌باشد که گرچه در هیچ‌یک از منابع اسلامی به عنوان محیط‌زیست حکمی مطرح نشده است ولی بدون تردید درباره‌ی آب، زمین، آتش‌سوزی وغیره، آیات و روایات و احکام زیادی وجود دارد که به کمک آن‌ها می‌توان مقررات دقیقی برای مسائل محیط‌زیست از نظر اسلام به دست آورد.

نویسنده در کتاب حاضر به فضل الهی در صدد بررسی حمایت‌های فقهی و بین‌المللی از محیط‌زیست به عنوان یکی از حقوق اساسی پذیرفته شده در قالب نسل سوم حقوق بشر و بیان راه‌آوردهای چنین حمایت‌های فقهی و بین‌المللی از محیط‌زیست هست.

بحث حمایت از محیط‌زیست به عنوان یکی از مصاديق حقوق همبستگی که در پی پیشرفت کشورها و تخریب محیط‌زیست، توسط جامعه‌ی جهانی مورد توجه قرار گرفت، در اسناد بین‌المللی در راستای حمایت از آنان بیان گردید که دنبال چنین اسنادی کتاب‌های حقوقی تدوین گشت که حاوی بسط و گستردن مواد اسناد و معاهده‌های بین‌المللی بودند، همچنین در کتب فقهی هم اگرچه به طور غیرمستقیم مطالبی در خصوص حمایت‌های زیست‌محیطی وجود دارد ولی تاکنون کتابی که بتواند هر دو جنبه از حمایت‌های زیست‌محیطی را بیان کند تدوین نگشته است به غیر از کتاب «حمایت از محیط‌زیست، اموال و اماکن در مخاصمات مسلحانه» از جناب آقای دکتر عبدالرضا لطفی که حاوی حمایت‌های فقهی از محیط‌زیست و حمایت‌های بین‌المللی از محیط‌زیست فقط در خصوص مخاصمات بین‌المللی است. از این‌رو در این کتاب سعی شده است حمایت‌های بین‌المللی به صورت همه جانبه مطرح شده و مختص به مخاصمات مسلحانه نباشد، از طرف دیگر بحث از ره‌آوردهای حمایت فقهی و بین‌المللی از محیط‌زیست، در هیچ کتابی بیان نگشته است که در این کتاب به این مورد نیز پرداخته می‌شود.

در مورد حمایت از محیط‌زیست، گرچه در دین اسلام به عنوان دین فرا بعد زمانی و

مکانی مطالبی بیان گردیده و در سطح بین‌المللی در اسناد بین‌المللی، مطالبی مطرح شده است و برخی کتاب‌ها و مجلات حقوقی و فقهی در این خصوص تدوین شده است، ولی چون حمایت از محیط‌زیست بحث جدیدی است که چندان شناخته شده نیست و کتاب‌ها مجلات نیز در سطح کلی و یا در خصوص برخی عناصر محیط‌زیست تدوین گشته‌اند و از طرف دیگر در خصوص ره‌آوردهای هردو گروه از حمایت‌های فقهی و بین‌المللی هیچ تحقیق و پژوهش‌ای کار نشده است؛ بنابراین لازم دیده شده که جهت تبیین محیط‌زیست و مهم‌ترین عناصرش، حمایت‌های فقهی و بین‌المللی از آن و در نهایت ره‌آوردهای زیست‌محیطی، این کتاب تدوین شود.